

Dobák Imre

dobak.imre.@uni-nke.hu

BETEKINTÉS AZ ÁLLAMBIZTONSÁG 1960-70-ES ÉVEI NEMZETKÖZI TECHNIKAI KUTATÁS-FEJLESZTÉSI FOLYAMATAINAK SZERKEZETÉBE

Absztrakt

A szerző tanulmányában a szocialista állambiztonság időszakának egyes nemzetközi technikai kutatási kérdéseit veszi vizsgálat alá. Az áttekintett folyamatok hosszabb távon fontos szerepet játszottak a különböző operatív képességek megteremtésében. Az állandóan változó technikai környezet és kihívások mentén a nemzetközi együttműködési kapcsolatok meghatározták azokat a kutatási folyamatokat, amelyek a háború utáni technikai bázis színvonalának növelésére irányultak. A tanulmány célja a tudományos folyamatok bemutatásával hozzájárulni a szocialista állambiztonság sajátos eszközei és eszközrendszerei fejlődésének megértéséhez.

In this short essay the author examines some international technical research issues of the socialist state security period. The reviewed processes played important role in the creation of different operational capabilities in long term. Along the permanently changing technical environment and challenges, the relations of international cooperation have determined those research and development processes that helped to increase the quality of technical basis after the Second World War. The aim of this study is to contribute to understand the development of specialized equipments by presenting the scientific process in the state security era.

Kulcsszavak: *technikai fejlesztés, kutatás, állambiztonság, együttműködés ~ technical development, research, state security, cooperation*

BEVEZETŐ

A szocialista állambiztonság időszakában az egyes szakfeladatok végrehajtását támogató technikai kutatási és fejlesztési folyamatok fontos szerepet kaptak, amelyek jelentősége a külső technikai környezet fejlődésével párhuzamosan, az 1960-as évektől még nagyobb hangsúllyal kerültek előtérbe. A nemzeti szinteken rendelkezésre álló kutatási - fejlesztési képességek és kapacitások kihasználása, a folyamatosan bővülő, egyre mélyebb szakmai ismeretekkel rendelkező szakemberek részvétele mellett, azonban a többi szocialista országgal nemzetközi szinten megvalósított együttműködések is sajátos, jól szervezett felületet biztosítottak a technikai környezettel való lépéstartásra. Jelen tanulmány célja, hogy bepillantást engedjen az 1960-70-es évek célorientált mérnöki gondolkodását visszatükröző, nemzetközi kutatási és fejlesztési folyamatok belső szerkezetébe, amely emellett értékes ismeretekkel szolgálhat a téma nemzetközi viszonyainak megértéséhez is.

A korszak a hidegháború időszaka, amelyet (hadi)technikai értelemben is a szembenállás és rendkívüli verseny jellemez. A külső biztonságpolitikai környezetben lezajlott események azonban a titkosszolgálati – állambiztonsági gondolkodás technikai aspektusainak fejlődését is felgyorsították. Ötven-hatvan évre visszatekintve a hazai állambiztonsági szervezetrendszer technikai-kutatási területeinek fontos feladatai között is megjelent a technikai eszközök alkalmazó különböző szakterületek technikai feltételrendszerének a megteremtése. A második világháborút követő években megörökölt, elhasználdott technikai eszközöket is alkalmazó titkosszolgálati – állambiztonsági szféra fejlesztési kérdései az 1950-es évektől kaptak igazi lendületet, amelynek legfőbb előmozdítói az európai szocialista országokkal kialakított állambiztonsági témájú bilaterális és multilaterális együttműködések voltak. „Lényegében a Varsói Szerződés létrejöttétől datálható a kommunista titkosszolgálatok közötti (bilaterális) kapcsolattartás rendszeressé tétele. Ezek jószerivel csak a hatvanas évek első harmadától lényegültek át – a szovjetek által koordináltan – tényleges multilaterális csapatmunkává”¹. A vonatkozó együttműködések, illetve azok módosított megállapodásai egészen a rendszerváltás időszakáig végigkísérték az állambiztonság különböző technikai eszközöket alkalmazó szakterületeinek fejlődési irányait.

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS KERETRENDSZERE

Az operatív-technikai együttműködések jelentős állomásaként az 1960-as évek elejét kell megemlíteni, amikor is a magyar szervek munkatársai egy szakmai látogatás alkalmával betekintést kaphattak² az érintett szovjet állambiztonsági szervek munkájába. Az ez követő időszakban kialakult együttműködés, valamint az 1973-ban kötött általánosabb keretmegállapodás³ (a Magyar Népköztársaság Belügyminisztériuma és a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság közötti 1973-ban kötött együttműködési egyezmény 1. cikkely 5. pontja, amely szerint a felek „együttműködtek operatív-technikai eszközök mintapéldányainak elkészítésében, az érvényben levő operatív-technikai együttműködési egyezményekben foglaltaknak megfelelően) megfelelő keretet biztosítottak többek között az egyes kutatási, fejlesztési tevékenységek összehangolására, a párhuzamosságok elkerülésére, valamint a szakterületek korszerű eszközökkel történő

---

¹Gyarmati Gy. - A magyar humán hírszerzés átnyergelése a (mostoha)testvéri technikára Betekintő 2012/1. szám. <http://www.betekinto.hu/> (Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának internetes folyóirata), letöltve: 2013.02.20.

² ÁBTL 1.11.8. 60-2035/60

³ Lásd Krauhulcsán Zsolt - KGB és III. Főcsoportfőnökség: egy kapcsolat vége... (?) (A szovjet–magyar állambiztonsági együttműködés szabályozása 1989-ben) Betekintő, 2007/4. száma, <http://www.betekinto.hu>, letöltve: 2013.02.20.

ellátását segítő tapasztalatcserére. Az operatív-technikai kérdésekben főként a kétoldalú kapcsolatok jelentették a technikai színvonal és módszerbeli, valamint alkalmazásbeli fejlődés lehetőségét, így a célok, tervek definiálására is a nemzeti szakmai igények mentén alapvetően a kétoldalú kapcsolatokban került sor⁴.

A másik jelentős, sajátos technikai fejlesztéseket igénylő szakterület a rádióelhárítás⁵ volt. A második világháborút követően lassan kibontakozó rádióelhárító tevékenység eredményességének fokozása kapcsán, az első nemzetközi szintű lépések az egyes szocialista országokkal való kapcsolatokra vezethetők vissza, amelyek során pl. „1951 és 1954 között Csehszlovákiával, Lengyelországgal és Bulgáriával”⁶ kötöttek a magyar szervek megállapodásokat. A multilaterális együttműködési kapcsolatok 1955-től jelennek meg az európai szocialista országok közös rádióelhárító szervezetének létrehozásával⁷, amely központosított koordináló szerveként az ún. Koordinációs Központ⁸ jelent meg. (Habár a belügyi rádióelhárítás és a katonai rádiófelderítés eltérő szervezeti keretek között fejlődött⁹ az 1940-es évek végétől, a Varsói Szerződés időszakához köthető szakmai együttműködés mindkét területre erőteljes hatást gyakorolt.)

Anélkül, hogy részleteiben kitérnék az érintett belügyi nemzetközi együttműködés részleteire, annak fő feladatát képezte a rövidhullámú sáv tartományban, a szocialista országok területén működő rádióügynökök adásainak felderítése és iránymérése, amely tevékenységek csak korszerű és hatékony munkavégzést biztosító technikai eszközrendszerekkel és együttműködésben voltak biztosíthatóak. Ennek a tevékenységnek a szakmai irányítása, összehangolt technikai fejlesztési kérdései és folyamatai alkották azokat a kulcsterületeket, amelyek a szocialista országok rádióelhárító szolgálatainak együttműködésével alapjaiban biztosíthatták a közös szakmai feladatok teljesítését. A technikai – műszaki kérdések kiemelt szerepét és szakmai sajátosságait jelzi, hogy az együttműködésen belül – már a megalakuláskor - külön műszaki bizottság kerül kialakításra¹⁰.

A nemzetközi technikai együttműködések keretében felmerülő kutatási – fejlesztési témaköröket ún. „témák” alá csoportosították, amelyek alapját képezték a számtalan különböző szakirányt felölelő fejlesztendő kérdéseknek. A „témák” alá csoportosított fejlesztések eredményei fokozatosan jelentkeztek, így a későbbiekben sor került a kutató és kísérleti – konstrukciós munkák során elkészült speciális technikai eszközök szállítási kérdéseinek rendezésére is.

Rendszeres találkozókon tekintették át a korábbi évek együttműködésének terveit és határozták meg a következő évek feladatait. Az érintett feladatok nagyságát és összetettségét jelzi, hogy az egyik ilyen 1970-es évekbeli szovjet-magyar találkozón például a szovjet fél részéről 50, a magyar fél részéről 19 téma és közös területként pedig 5 téma jelent meg az

⁴ ÁBTL 46-2681/50/63 Jegyzőkönyv, valamint ÁBTL 46-4416/1963 Feljegyzés

⁵ A rádióelhárítás és rádiófelderítés fogalmak közötti korabeli értelmezési különbség: 1. Rádióelhárítás - a felderített rádiós-ügynök vagy ügynökgyanús személy rádióállomása földrajzi helyzetének megállapítása. 2. Rádiófelderítés - állambiztonsági funkció. Feladata: a rövidhullámú frekvenciasávban felderíteni az ellenséges hírszerző szervek rádióközpontjait, rádióügynökeiket, ellenállomásait, valamint az ügynökgyanús és ismeretlen rádióállomásokat. ÁBTL 4.1 A-3036

⁶ Borvendég Zsuzsanna - A BM II/16. Osztályának (Rádió-elhárítás) története és szervezeti felépítése 1945–1962 között - Betekintő – 2012/4. szám, <http://www.betekinto.hu>, letöltve: 2013.02.20.

⁷ Az „európai népi demokratikus országok” rádióelhárító szolgálatai által 1955-ben kialakított, kezdetben varsói székhellyel működő nemzetközi együttműködés. ÁBTL, 1.11.8. 0024-20/9-55 (Jegyzőkönyv)

⁸ Varsói Koordinációs Apparátus: a szocialista országok állambiztonsági szerveinek szerződésben vállalt kötelezettsége saját rádióelhárítási szerveik feladataira vonatkozóan. Forrás: Állambiztonsági Értelmező Szótár, <http://hu.scribd.com/doc/47552737/Korabeli-allambiztonsagi-ertelmez%C5%91keziszotar> (letöltve: 2013.02.10.)

⁹ lásd: Imre Lajos – A hadászati rádiófelderítés a hidegháború éveiben 1946-1990, in: Felderítő Szemle, 2008. nov. VII. Évfolyam, 96 o., valamint Dr. Várhegyi István – A magyar rádiófelderítés működése a hidegháború éveiben 1945-1990, In: Felderítő Szemle, 2004. jún. III/2. szám, 133 o.

¹⁰ ÁBTL, 1.11.8. 0024-20/9-55, Jegyzőkönyv

együttműködésben. Az 1970-es évek közepén zajlott másik megbeszélésen - amelyen Magyarországról két csoportfőnökség is képviseltette magát - az együttműködésbe a magyar Műszaki Fejlesztési Csoportfőnökség részéről 12, szovjet részről 13 téma, a magyar Operatív Technikai Csoportfőnökség részéről 10, szovjet részről 14, közös témaként pedig további 5 téma került bevonásra¹¹. Az érintett témák a televízió, rádió és optika, valamint okmány, írás és szakértő témaköröket érintették.

Az együttműködések és ezen belül a kutatási-fejlesztési témák alatt megfogalmazott feladatok céljaként - relációtól függetlenül - többek között az alábbiakat láthatjuk:

- technikai eszközök, berendezések mintapéldányainak kifejlesztése;
- beszámoló elkészítése és másik félnek történő átadása az adott téma fejlesztéséről;
- technikai leírások adott témához kapcsolódó átadása a másik félnek;
- operatív technikai és elméleti kísérleti problémák megoldása;
- speciális technikai mintakészülékek cseréje;
- középtávú munkamegosztás;
- valamint tudományos és tapasztalatcsere.

Az operatív technikai irányú megállapodások keretében kitértek a felek közötti speciális technikai eszközök és anyagok szállításának lebonyolítására, valamint elszámolására is. Ennek lényege, hogy a megállapodások alapján a felek közvetlenül, a külkereskedelmi szervek közvetítése nélkül szállítottak egymásnak olyan speciális-operatív eszközöket és anyagokat, amelyeket a másik fél készített, a másik fél belső piacán vásároltak, vagy a másik fél a kapitalista külföldön vásárol.

Az egyes fejlesztési folyamatok szempontjából érdemes a rádiótechnikai fejlesztések azon folyamatát áttekinteni, amelyek a rádióelhárítás nemzetközi együttműködési feladatrendszeréhez kapcsolódtak. A szakterületet szélesebb nemzetközi formában koordinált fejlesztések jellemezték, amelyek sajátosságaiként jelentek meg, hogy az egyes témaköröket a nemzetközi szinten magvalósított rádióelhárítási feladatrendszer technikai rekonstrukciós munkáihoz igazodva határozták meg. A tagországokban kialakított, rendszerelemként értelmezhető eszközökkel kölcsönösen egészítették ki a rádióelhárítás nemzetközi rendszerének elemeit. Az adott témakör kutatásával foglalkozó adott ország fejlesztési területe a többi tagországi igényei alapján végezte az eszközök sorozatgyártását. Ezek gyakran azonban nem kizárólag belső fejlesztésekkel, hanem „külső” kutatóintézetek bevonásával zajlottak. Példaként említhető, hogy magyar rögzítő eszközöket biztosítottak a többi európai szocialista ország rádióelhárító szolgálatának.

A RÁDIÓELHÁRÍTÁS FEJLESZTÉSI FOLYAMATAINAK KERETRENDSZERE

A hazai rádióelhárítás történetében megjelenő főbb szakaszok közül a második világháborút követő években megjelenő, főként a fennmaradt haditechnikai eszközökre épülő első szakaszt¹² követő periódust (1955-től) tartjuk a szocialista együttműködés keretében megvalósított rádióelhárítás időszakának. Ezen a területen a vonatkozó kapcsolatokat a már említett széleskörű multilaterális együttműködés jellemezte, így a kutatási – fejlesztési kérdések és célok megfogalmazására is alapvetően a közösen működtetett rendszerekhez illesztetten, központosítottan, koordinált módon került sor. A koordinálás szakmai okait az együttműködésben résztvevő állambiztonsági szolgálatok nemzeti szintű rádióelhárítási

---

¹¹ ÁBTL, 89-26-14/75 Jegyzőkönyv tanácskozásról

¹² az 1949-1955 közötti időszak (ÁBTL, 4.1 A-3168/1-5 (13-68/240/84) Állambiztonsági (Szolgálati) Ismeretek, 1984.)

területeinek egységes eszközellátása, a végrehajtandó feladatok és rendszerben való értelmezhetősége indokolta.

A vonatkozó tevékenységeket a speciális berendezések fejlesztésével és kidolgozásával kapcsolatos tudományos-kutató munkák, és kísérleti-konstruktív munkák végrehajtási rendje¹³ keretében szabályozták, amely részleteibe történő alábbi betekintés jól szemlélteti az egyes folyamatokat.

A szabályzat célja az volt, hogy meghatározza a rádióelhárító szolgálatok céljait szolgáló speciális készülékekkel kapcsolatos tudományos-kutató munkák és konstruktív munkák rendjét az egyeztetett tervek és feladatok függvényében. A szabályozás (nem megjelenített) célja lehetett egyfelől a nemzetközi színterén jelentkező kutatási párhuzamosságok elkerülése, másfelől a rendelkezésre álló technikai – tudományos kapacitások hatékonyabb kihasználása is. A szabályzat - amely betartása kötelező érvényű volt minden együttműködésben érintett szolgálat számára - kimondta, hogy a tudományos kutató és kísérleti-konstruktív munkát a felek önállóan, vagy egyesített erővel folytathatnak.

Az egyes szaktevékenységeket érintően két nagyobb elkülöníthető részt különböztettek meg, így az ún. tudományos-kutató munkát (TKM), valamint az ún. kísérleti-konstruktív munkát (KKM).

Tudományos-kutató munka (TKM)

Ennek folyamatai alatt olyan tevékenységet értettek, amely rendszerint „tudományos beszámolóval és a kiválasztott megoldás helyességét alátámasztó készülék működő makettjének, vagy egyes elemeinek elkészítésével, valamint a kísérleti-konstruktív munkákhoz szükséges taktikai-technikai követelmények elkészítésével ér véget”.

Kísérleti-konstruktív munka (KKM)

A kísérleti-konstruktív munka megfogalmazása alatt olyan tevékenységet határoztak meg, amely az új technikai eszköz „kísérleti mintapéldányának létrehozásával kapcsolatos munkakomplexum elvégzését irányozta elő, a tudományos-kutató munka vagy korábban folytatott fejlesztések alapján. A kísérleti-konstruktív munka a berendezés kísérleti mintapéldányának elkészítésével ért véget, amelyek a berendezések sorozatgyártásához szükségesek.”

Az egyes fejlesztési munkák (tudományos-kutató és kísérleti-konstruktív) megrendelőjeként mindig azon ország állambiztonsági szervének rádióelhárító szolgálata jelent meg, amely országban az adott munkát végezte. Ebben az esetben a munkákat „megrendelő” fél volt felelős az adott fejlesztések végrehajtásáért és annak különböző részterületeiért. Abban az esetben, ha a tudományos-kutató vagy kísérleti-konstruktív feladatokban több tagország is részt vett, a rádióelhárító szolgálatok nemzetközi együttműködését koordináló központi szerv hatáskörébe került annak meghatározása, hogy melyik szolgálat került felelősként kijelölésre az adott feladat végrehajtásáért.

A szabályzat kitért arra is, hogy a tudományos-kutató vagy kísérleti-konstruktív tevékenység kapcsán kik vehetnek részt a kivitelezési feladatokban. Ezek egyrészt az adott tagország szolgálatainak szakterületei, másrésztől különböző tudományos-kutatóintézetek lehetnek. Az adott fejlesztést megrendelő és azért felelős szolgálat döntése alapján egyéb, nem az állambiztonsági szférához kapcsolódó katonai, polgári intézetek, vagy vállalatok is bekapcsolódhattak a fejlesztési feladatokba „a titkosság szükséges mértékű betartásával”. Az átfogó szabályzat keretén belül a megrendelő szerv kötelességeinél kerültek megjelenítésre az együttműködést koordináló központi szerv irányába jelentkező feladatok, így például az időszakos tájékoztatási kötelezettség („nem ritkábban mint 1-2 alkalom évenként”), a

---

¹³ ÁBTL, 1.11.8. 00202/3K-72, Kivonat a KA XIII. Kibővített Tanácskozásának jegyzőkönyvéből

fejlesztések eredményeinek közös megtekintése, a kísérleti mintapéldányok „kipróbálási programjának és metodikájának” egyeztetése.

Mindezek mellett a szocialista országok nemzetközi szintű rádióelhárító együttműködésének központosítottságát mutatja, hogy a koordinációs szervezet fenntartotta magának a jogot, hogy „évente legalább egyszer [...] megismerkedjen a fejlesztés állapotával”. További lehetőségei közé tartozott, hogy a fejlesztést végző szolgálattal összehangolva, bevonja más együttműködő szolgálatok szakembereit a fejlesztés bármely szakaszában az eredmények megtekintésébe és a technikai konzultációk folytatásába. A hivatkozott dokumentum jól mutatja, hogy az ún. Koordináció joga széles körben kiterjedt az egyes nemzeti szolgálatoknál folyó fejlesztési munkákban való betekintésre, és egyfajta ráhatással lehettek a fejlesztési folyamatokra is. A megállapítást támasztja alá a szabályzatnak azon része is, amely leírja, hogy abban az esetben, ha az adott nemzeti szintű rádióelhárító szolgálat által folytatott fejlesztési feladat nem megfelelő műszaki szinten folyt, „nem a szolgálatok közös érdekeinek megfelelő irányba halad” vagy akár „nem fejeződik be a tervbe vett határidőre” közvetlenül beavatkozhattak és közös értekezlet keretében vitathatták meg a munka „sikeres befejezéséhez szükséges” intézkedéseket.

A fejlesztés napjainkban is, de a hidegháború időszakának állambiztonsági szférájában is rendkívül költség és tudásigényes területet képviselt. Az egyes tudományos-kutató vagy kísérleti-konstruktív munkák finanszírozása éppen ezért szabályozott kérdésként jelent meg a nemzetközi szinten is. A korszak kialakított megoldása szerint a fejlesztési munkák költsége minden esetben a megrendelő szolgálatokra hárult, azok költségvonzatainak a többi együttműködő szervvel történő megosztása nélkül. A felmerülő költségek viselésénél a fejlesztés adott szakaszaiban mindemellett nem kerülhettek figyelembevételre a későbbi sorozatgyártás szempontjai, valamint a fejlesztés folyamatok során felmerülő költségek utólag sem voltak megjeleníthetőek (például egy másik szocialista ország szolgálatának kikínált sorozatgyártott eszköz árában).

Az alábbi, a rádióelhárító terület nemzetközi együttműködési felületében megjelenő - a vonatkozó dokumentumok¹⁴ alapján összeállított eszközfejlesztési folyamat - lépései jól jelzik a tevékenység rendkívüli összetettségét és vezetettőségét.

1. A készülékek, technikai eszközök fejlesztése az adott szerv évekre előremutató rekonstrukciós tervének megfelelően kerültek meghatározásra. A különböző fejlesztési témákat, mint javaslatokat az érintett szolgálatok megküldték a nemzetközi szintű koordinációs szervnek, akik ezeket véleményezték és összesítették.
2. A különböző fejlesztési témákat (TKM, KKM) alapvetően az egyes szolgálatok nemzeti szinteken dolgozó munkatársai állították össze.
3. A fejlesztési témák többi szolgálattal való egyeztetésének feladata azonban már a nemzeti szinteken túlmutatva a koordinációs szervezetre hárult, amely az egyeztetések eredményéről visszatájékoztatta a témát megrendelő szolgálatot.
4. Az adott téma kidolgozása és határidejének meghatározása csak az összes szolgálattal való egyeztetés után kezdődhetett meg. Érdekes elemként jelent meg, hogy azon fejlesztési témákban, amelyekben nem volt egyetértés, a koordinációs szerv szerepe értekezletek, konzultációk megszervezésére irányult, a végső döntést az adott téma „célszerűségéről” azonban a kidolgozó ország biztonsági szerve vezetői hozták.
5. Az adott fejlesztési feladat beindításához kapcsolódó egyes adminisztratív feladatok (pl. a fejlesztéshez kapcsolódó anyagok szövegezése, konzultációk és találkozók

---

¹⁴ forrás: ÁBTL, 1.11.8. 00202/3K-72, Kivonat a KA XIII. Kibővített Tanácskozásának jegyzőkönyvéből

szervezése) a központi szervre hárultak és a megvalósítás munkafázisa a vonatkozó jegyzőkönyv aláírásával kezdődhetett meg.

6. A különböző fejlesztési témákat és kapcsolódó műszaki feladatokat a megrendelő rádióelhárító szolgálatok és a nemzetközi koordinációs szerv jogosult munkatársai írták alá. Több tagországot érintő fejlesztési feladatok során természetesen az aláírók köre is bővült.
7. A fejlesztési szakasz az egyes részes szolgálatok feladataként megjelenve, számos sajátossággal összetetten (pl. belső fejlesztési kapacitások, szakembergárda, illetve külső szervek – intézetek esetleges igénybevétele) kerültek végrehajtásra.
8. Az eszközök kifejlesztését követően az átvételi eljárás, hasonlóan az egyes koordinált fejlesztések megkezdéséhez, szabályozott és nemzetközi szinten összetett tevékenységként jelent meg. Az egyes technikai fejlesztések elvégzését követően azok átvételét az összes együttműködő ország szakembereiből álló bizottság végezte.
9. Számos adminisztratív elem nehezítette a folyamatot. Ilyenek voltak például az adott műszaki és tudományos dokumentációk teljes körű elkészítése. Ezek alapesetben a kivitelező ország nyelvén készültek el, majd adott részeit az együttműködés hivatalos nyelvére, oroszra fordították és megküldték a többi együttműködő szolgálatnak. Ezek formai megjelenése, terjedelme, példányszáma mind nemzetközi egyeztetési feladatként jelent meg.
10. Az átvételi eljárás során első körben az érintett tagország saját szakembereiből álló bizottság vette át a fejlesztés eredményét, majd ezt követte a nemzetközi szakemberekből álló bizottság átvételi eljárása. Anélkül hogy részleteiben ismertetném az átvétel összetettségét és folyamatait, számos egyeztetés, jóváhagyás előzte meg a későbbi esetleges sorozatgyártás megkezdését.
11. Az eszközök sorozatgyártása rendszerint abban az országban történt, ahol az eszkörendszer mintapéldányának előállítását megtörtént. Azokban az esetekben, amikor azonban nem állt rendelkezésre megfelelő technikai háttér és gyártókapacitás, másik tagországban is megszervezhető volt a sorozatgyártás az adott felelős megrendelő szolgálat biztonsági szervének egyetértése esetén.

Nem tekinthető elhanyagolható területnek különösen a sorozatgyártott eszközökhöz, és rendszerekhez kapcsolódó képzés feladata sem, amely - figyelembe véve az eszközt felhasználó egyéb tagországokhoz kapcsolódó nemzetközi vonzatokat is - a kivitelező, kidolgozó szolgálatra hárult. A kifejlesztett eszkörendszerek megrendelését az érintett rádióelhárító szolgálatok a koordinációs szervezeten keresztül bonyolíthatták, amely tájékoztatást adott a sorozatgyártást szervező félnek a szükséges mennyiségről. Az eszközök valós beszerzése azonban már az adott ország saját külkereskedelmi szervén segítségével történt.

ÖSSZEGZÉS

A szocialista állambiztonság 1960-70-es éveiben az állambiztonság operatív technikai hátterét biztosító nemzetközi fejlesztéseket mérnöki szemmel a célorientáltság, a tervszerűség és a szervezettség jellemezte. Mindezek mellett azonban az állambiztonsági tevékenység sajátosságaiból adódóan a titkosság és a konspiráltság is végigkísérte a kutatási fejlesztési kérdéseket. A kutatási és fejlesztési, valamint az ezekhez kapcsolódó kísérleti feladatok összetételét vizsgálva azok főként egy-egy új önálló eszköz fejlesztéséhez, vagy egy rendszer részlemét képező eszköz kialakításához kapcsolódtak. A nemzetközi kutatási – fejlesztési együttműködések alapját a vonatkozó együttműködési megállapodások képezték, amelyekben

foglaltak teljesítését az érintett állambiztonsági szervek vezetői rendszeres időközönként vezetői találkozókra tekintették át. Ezeken a találkozókra került sor a végrehajtott feladatok és az elkövetkező évek fejlesztési-kutatási témáinak meghatározására és azok eredményei kölcsönös hasznosíthatóságához kapcsolódó folyamatok gyakorlati kérdéseinek tisztázására is. Az említett fejlesztési – kutatási felületeket megalapozó állambiztonsági szakterületek vonatkozásában lényeges különbség a már említett bi- és multilaterális megvalósítási formáktól eltérően abban mutatkozott meg, hogy a rádiótechnikai kérdéseket jóval szélesebb körű nemzetközi kooperáció, külső kutató intézetek bevonásával járó fejlesztési lehetőségek, valamint a képzések szélesebb körben történő megvalósításának gyakorlata is jellemzett.

Felhasznált irodalmak

- [1] Borvendég Zsuzsanna - A BM II/16. Osztályának (Rádió-elhárítás) története és szervezeti felépítése 1945–1962 között - Betekintő 2012/4. szám, <http://www.betekinto.hu/> letöltve: 2013.02.20.
- [2] Fisher Ferenc – A kétpólusú világ 1945-1989, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2005
- [3] Gyarmati György - A magyar humán hírszerzés átnyergelése a (mostoha)testvéri technikára Betekintő 2012/1. szám. <http://www.betekinto.hu/> letöltve: 2013.02.20.
- [4] Imre Lajos – A hadászati rádiófelderítés a hidegháború éveiben 1946-1990, In: Felderítő Szemle, 2008. nov. VII. Évfolyam, MK KFH, Budapest, pp. 94-99
- [5] Krahulcsán Zsolt - KGB és III. Főcsoportfőnökség: egy kapcsolat vége... (?) (A szovjet–magyar állambiztonsági együttműködés szabályozása 1989-ben), Betekintő, 2007/4. szám, <http://www.betekinto.hu/> letöltve: 2013.02.10.
- [6] Müller Rolf - Az operatív technika alkalmazása és szervezeti keretei a politikai rendőrségen (1945–1962). In.: Szakszolgálat Magyarországon, avagy tanulmányok a hírszerzés és titkos adatgyűjtés világából (1785–2011). Csóka F. (főszerk.). Budapest, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, 2012
- [7] Opauszki P. - Vörös J. - Rádióforgalom ellenőrzés. In.: Szakszolgálat Magyarországon, avagy tanulmányok a hírszerzés és titkos adatgyűjtés világából (1785–2011). Csóka F. (főszerk.). Budapest, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, 2012
- [8] Pászka Tibor - Szükség van-e a rádióelektronikai felderítésre? Felderítő Szemle, 2004. jún. III/2. szám, MK KFH, Budapest, pp. 84-90
- [9] Várhegyi István - A magyar rádiófelderítés működése a hidegháború éveiben 1945-1990, Felderítő Szemle, 2004. jún. III/2. szám, MK KFH, Budapest, pp. 126-153

Levéltári Források:

- [10] ÁBTL, 1.11.8. 98-13-4/1974. BM III/5. Osztály, Jelentés a KA XIV. értekezletéről
- [11] ÁBTL, 1.11.8. 98-13-5/1975. A KA vezetőjének tájékoztatása, a XV. Kibővített Tanácskozás előzetes napirendjéről, valamint a Tanácskozás munkarendjével kapcsolatos javaslatokról
- [12] ÁBTL, 1.11.8. 98-13-4/75. A KA vezetője által a MNK Belügyminiszter-helyettes részére megküldött időszaki beszámoló
- [13] ÁBTL, 1.11.8. 98-291/85 BM III/5. Osztály által a BM III. Főcsoportfőnök első helyettesének készített felterjesztés. Felterjesztett anyag: 98-291/1985 BM III/5. Osztály (Rádióelhárítás) ideiglenes ügyrendje

- [14] ÁBTL, 1.11.8. 00202/3K-72, Kivonat a KA XIII. Kibővített Tanácskozásának jegyzőkönyvéből
- [15] ÁBTL 1.11.8. 98-13-7/76. (Fejlesztési terv)
- [16] ÁBTL 89-26-14/75 (Jegyzőkönyv)
- [17] ÁBTL 60-156/61 (Egyezmény tervezet)
- [18] ÁBTL 46-126/64 (Megállapodás)
- [19] ÁBTL, 10-1837/1967. BM III/V. Főcsoportfőnökség ügyrendje,
- [20] http://www.abtl.hu/sites/default/files/pdf/forrasok/iii_ugyrend_1967.pdf
(letöltve: 2013.02.10.)
- [21] ÁBTL, 98-37/1972. BM III/5. Osztály ügyrendje,
- [22] http://www.abtl.hu/sites/default/files/pdf/forrasok/ugyrend_10.pdf
(letöltve: 2013.02.10.)